

ТАЄМНИЦІ ІСТОРІЇ

О. І. ГУРЖІЙ, О. П. РЕЄНТ

СЛАВЕТНА УКРАЇНА

БИТВИ ТА ПОВСТАННЯ
ВІД КНЯЖОЇ ДО ІМПЕРСЬКОЇ
ДОБИ

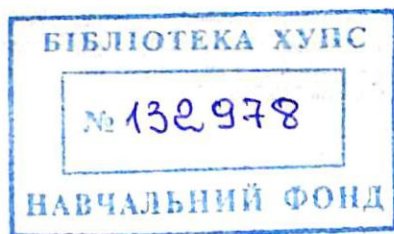

94(477)
Г95

ТАЄМНИЦІ ІСТОРІЇ

О. І. Гуржій, О. П. Реєнт

СЛАВЕТНА УКРАЇНА БИТВИ ТА ПОВСТАННЯ ВІД КНЯЖОЇ ДО ІМПЕРСЬКОЇ ДОБИ

Київ
АРІЙ

УДК 821.161.2(477)'06-311.6

Г95

Книгу надруковано в авторській редакції.

Гуржій О. І, Реєнт О. П.

Г95 Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби / О. І. Гуржій, О. П. Реєнт. — К. : Арій, 2021. — 352 с. : іл. — (Таємниці історії).

ISBN 978-966-498-762-9.

У книзі охоплено найвизначніші битви та повстання на території сучасної України, які відбувалися протягом X — початку XX століть. Невеликі за обсягом науково-популярні нариси розміщено за хронологічним принципом, що сприятиме кращому сприйняттю й осмисленню тогочасних подій. На основі документальних матеріалів і наукової літератури з'ясовано причини визначних перемог і прикрих поразок учасників збройних протистоянь, описано дії їхніх керівників — руських князів, козацьких і селянських ватажків, професійних військових того часу.

Книгу адресовано широкому колу читачів — усім, хто цікавиться історією України.

УДК 821.161.2(477)'06-311.6

ISBN 978-966-498-762-9

© О. І. Гуржій, О. П. Реєнт, 2020
© «Видавництво «Арій»»,
художнє оформлення, 2021
© «Видавництво «Арій»», 2021

ПЕРЕДМОВА

Історія народів світу насичена виснажливими кривавими битвами задля панування одних людей над іншими, загарбання чужих територій, відвертої наживи... Українці, на превеликий жаль, не стали винятком у цьому процесі. У давні часи на наших предків часто нападали жорстокі чужинці, які прагнули вщент зруйнувати міста і села, «під корінь» знищити доросле чоловіче населення, а жінок і дітей забрати з «насиджених місць» у полон, рабство. Своєю чергою, східнослов'янські збройні загони, цілі армії з різних причин удиралися в межі сусідніх держав, підкоряли їхніх жителів, примушували сплачувати вкрай обтяжливу данину. Уже нові правителі нав'язували полоненим народам не лише власну волю та порядки, а й культуру.

Поступово змінювалися епохи, а з ними іншими ставали й люди. Еволюціонували зброя, тактика та стратегія ведення бою — вони модернізувалися, набували більшої масштабності під час знищення живої сили. Але суть і значення її застосування мало змінювались. Хіба що у разі, так би мовити, «позитивної виразності» й «виправдання», коли набували рис національного вболівання, прагнення людей до соціальної свободи та етнічної (релігійної) незалежності.

Нині суспільствознавці переосмислили цілу низку воєнних подій минулого, запропонували чимало нових концептуальних поглядів на дії та вчинки їхніх безпосередніх учасників, особливо ідейних проводирів, військових фахівців тощо. Водночас лишається ще багато й суперечливого, остаточно не з'ясованого та не звіданого. Запропонована книга якраз і має посприяти кращому сприйняттю й усвідомленню знань у цій царині.

Природно, що оповідь про перебіг найбільших битв і збройних конфліктів автори розпочинають з більш-менш вірогідно відображеного середньовічними джерелами періоду Київської Русі, а саме — з причин поразки та загибелі князя Святослава Ігоровича (972 р.). Події, пов'язані з цим, бурхливо розвивалися біля славнозвісних Дніпровських порогів. Поступово виклад матеріалу ніби набирає історичної значущості й вагомості, у просторі й часі охоплює всю територію України, а інколи навіть виходить за її географічні межі та поширюється на інші країни — Московію, Візантію, Угорщину, Польщу, Литву, Білорусь... Адже наші предки жили не ізольовано й відігравали помітну роль у глобальних процесах націєтворення, коли зникали з політичної карти цілі державні утворення — Візантійська, Османська, Російська й Австро-Угорська імперії, Хозарський каганат, Кримське ханство та інші, а замість них виникали нові.

За хронологією розміщення й тематикою нариси умовно можна поділити на декілька підрозділів (сюжетних блоків). Перший із них охопив найзначніші битви княжих часів X—XIV ст. Персонально йдеться насамперед про таких визначних східнослов'янських володарів, як Святослав Ігорович, Володимир Святославович, Ярослав Мудрий, Всеволод Ярославович, Володимир Мономах, Володимир Мстиславович, Мстислав Романович, Ярослав Осмомисл, Данило Романович (Галицький)... Мовою першоджерел і незаперечних фактів з урахуванням новітніх досліджень та інтерпретацій учених змальовано стратегію й тактику полководців давньоруської доби, охарактеризовано причини їхнього протистояння та основні види озброєння.

У другому підрозділі наголошено на найважливіших аспектах початків козацьких війн проти соціального та релігійного гніту, перебігу Національної революції українського народу середини XVII ст., утворення власної козацької держави та боротьби за її незалежність.

Оцінюючи саме ці два періоди в історіографічному просторі, відомий вітчизняний історик Я. Дашкевич у своїй передмові до 4-го видання колективної праці «Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.)» справедливо зазначив, що вивчення військової історії давньої доби «раніше, згідно з теорією про «загальноросійську» історичну спадщину, було виведено за межі компетенцій українських істориків», а дослідження козацького стану, який протягом XVI—XVIII ст. «вартував східні кордони європейського світу і не лише мав велетенські заслуги перед власним українським народом, не допускаючи його фізичного винищення, але й був надійним щитом для своїх найближчих сусідів — росіян, поляків», радянська влада несподівано перетворила на прояв буржуазного націоналізму.

Наступні два тематичні періоди присвячені відповідно битвам XIX та початку ХХ ст., де, зокрема, висвітлено безпосередню участь українців у російсько-французькій 1812 р. і російсько-турецьких війнах, їхню військову службу на Азовщині, підтримку польських визвольних рухів в Україні тощо. На основі значного фактичного матеріалу оцінено протистояння основних протиборчих сил на початку ХХ ст., а особливо — у національних визвольних змаганнях 1917—1921 рр.

Отже, на тлі героїчного минулого, славних перемог і гіркоти поразок відображено прагнення українського народу до споконвічної політичної незалежності та свободи духу.

ЗМІСТ

Передмова.....	3
Причини поразки та загибелі князя Святослава Ігоровича (битва біля Дніпровських порогів).....	6
Узяття Херсонеса князем Володимиром Святославовичем (988—989 рр.).....	12
Розгром печенігів під Києвом.....	17
Трагедія під Триполем (Трипіллям) 1093 р.....	20
Поразка половців під Сутенем (1103 р.).....	25
Київ XII ст.: у вирі народних повстань і політичної боротьби.....	30
Міжкнязівська боротьба за київський стіл 1169 р.....	34
Літописні свідчення про похід Ігоря Святославовича і битву його з половцями (1185 р.).....	39
«За гріхи наші прийшли народи невідомі...» (битва на річці Калці 1223 р.).....	44
Війни з Угорщиною й переможна битва галичан 1238 р.....	50
«Прийшов хан Батий до міста Києва...».....	57
Перемога князя Данила Романовича під Ярославом (17 серпня 1245 р.).....	62
«Повість» про взаємнини українців, литовців, татар та їхню битву на Ворсклі (1399 р.).....	67
«Найвищий вождь» Костянтин Іванович Острозький та його «найславетніший» бій із татарами.....	73
Перші козацькі війни. Битва під Солоницею.....	78
Ратні справи українців під проводом Тараса Федоровича (бій під Переяславом 1630 р.).....	87
Згасла зірка гетьмана Павла Бута (бій під Кумейками 1637 р.).....	93
«Як послав гетьман коронний Миколай Потоцький у запороги на самовільних козаків...» (битва під Жовтими Водами 1648 р.).....	101
Про те, як «Польща в пилу та крові впала під ноги козаків» (битва під Корсунем 1648 р.).....	107

Пилявецька битва 11 (21)–13 (23) вересня 1648 р.	114
Славне місто Збараж та його облога 1649 р.	121
Народна катастрофа під Берестечком.	125
Напередодні й у період Батозької битви 1652 р. Її наслідки	131
Тріумф І.Виговського під Конотопом (1659 р.).....	138
Велике збройне протистояння на Десні взимку 1664 р.	145
Побоїще в Запорозькій Січі 1675 р.	149
Похід запорожців під Перекоп 1675 р.	155
У боротьбі з «ненависником роду християнського, внуком батька лжі»... 160	
Здобуття Азова (1695–1696 рр.).....	166
Булавінці в Слобідській Україні та битва над річкою Уразова (червень 1708 р.).....	171
Полтавська битва та її наслідки для українців	177
Олекса Довбуш і його легені 184	
За соціальну справедливість: і словом, і зброєю..... 193	
Гайдамаки: народні месники чи розбійники? 199	
Здобуття Умані повстанцями в 1768 р.: славна перемога чи жахлива трагедія? 207	
Українці в російсько-французькій війні..... 213	
Українці в російсько-турецькій війні 1828–1829 рр..... 221	
Військова служба азовських козаків 229	
Поразка польського визвольного руху в Україні 237	
Східні галичани проти Габсбурзької імперії (весна 1846 р.) 244	
Львів'яни в сутичках із австрійськими військами (1–2 листопада 1848 р.)..... 251	
Битва на Альмі (8 вересня 1854 р., Крим)..... 257	
Протестні рухи Устима Карманюка (Кармалюка) на Поділлі..... 264	
Оборона Севастополя (1854–1855 рр.)..... 275	
Кримська війна і підписання Паризького мирного договору 281	
Селянські рухи 1855–1856 рр..... 294	
У боротьбі за свободу (1863 р., Правобережна Україна)..... 303	
Російсько-турецька війна 1877–1878 рр. та Україна 310	
Виступи робітників (друга половина ХІХ ст.)..... 319	

У книзі охоплено найвизначніші битви та повстання на території сучасної України, які відбувалися протягом X – початку XX століть.

На основі документальних матеріалів і наукової літератури з'ясовано причини визначних перемог і гірких поразок учасників збройних протистоянь, описано дії їхніх керівників — руських князів, козацьких і селянських ватажків, професійних військових того часу.

